

OSMANLI DÖNEMİNDE KELKİT VE ŞİRAN ÇEVRESİNDE YAŞANAN EŞKİYALIK OLAYLARI* (1760-1916)**

*Kemal SAYLAN****

ÖZ

18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadar geçen dönemde devletin ve toplumun içinde bulunduğu muhtelif problemler Şiran ve Kelkit kazalarının çevresinde de kendini hissettirmiştir. Bunun sonucu olarak zaman zaman bölgede eşkıyalık olayları yaşanmıştır. Bu olayların yaşanmasının birçok sebebi vardır. Bölgedeki eşkıyalık olaylarının ortaya çıkmasında Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu siyasi, askeri ve ekonomik durum, idari teşkilatlanmadaki değişiklikler, kolluk kuvvetleri sayısının yetersizliği, bölge coğrafyasının eşkıyalık faaliyetlerine müsait olması en önemli etkenler arasındadır. Osmanlı Devleti, bölgedeki eşkıyalık olaylarını engellemek için askeri, idari ve adli bazı tedbirler almıştır. Ancak Osmanlı Devleti'nin yaşadığı olumsuz süreç alınan tedbirlere rağmen belirtilen dönemde bölgedeki eşkıyalık olaylarının tamamen ortadan kalmasını engellenmiştir. Bu çalışma; 1760-1916 yılları arasında Kelkit ve Şiran çevresinde yaşanan eşkıyalık olayları ile bu olayların mahiyeti hakkında bilgi vermeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Sözcükler: Osmanlı Devleti, Kelkit, Şiran, Kaza, Eşkıyalık Olayları.

BANDITRY AROUND KELKIT AND SHIRAN IN THE OTTOMAN EMPIRE (1760-1916)

ABSTRACT

Various problems concerning the state and society after the mid-18th century until the collapse of the Ottoman Empire appeared around Shiran and Kelkit Districts. As a result, instances of banditry were recorded in the region from time to time, several reasons for which can be considered. Of these, political, military and economic parameters pertaining to the Ottoman Empire, changes in administrative structures, inadequate number of law-enforcement officers, and territorial geography concerning banditry activities can be emphasized. The Ottoman Empire took military, administrative and judicial precautions to prevent these banditry

* Gönderim tarihi: 11.12.2017. Kabul tarihi: 24.01.2018.

** Bu makale, 16-18 Ekim 2017 tarihinde düzenlenen I. Uluslararası Gümüşhane Sempozyumunda sunulan "Osmanlı Devleti Döneminde Şiran Çevresinde Yaşanan Eşkıyalık Olayları (1760-1918)" adlı bildirinin genişletilmiş halidir.

*** Yrd. Doç. Dr. Gümüşhane Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, GÜMÜŞHANE. kemalsaylan52@gmail.com ORCID: 0000-0001-6493-7001

actions. However, the negative circumstances prevailing in the Ottoman Empire during this period impeded cessation of banditry in the region. This study aims to investigate the nature and impact of banditry around Kelkit and Shiran districts between 1760 and 1916.

Keywords: Ottoman Empire, Kelkit, Shiran, Kaza, banditry events.

Giriş

Eşkîyalık, Arapça kökenli bir kelime olup “şâki” kelimesinden türetilmiştir. Şâki kelimesini Şemsettin Sami, *Kâmûs-ı Türki*’de “*bed-bahd, bed-faal, bed-girdar, haylaz, habis, kuttâ-ı tarîk, serkeşlik vadisine sapan adam*” şeklinde tanımlamıştır.¹ Şaki kelimesinin çoğulu olan eşkiya ise sözlükte “*bahtsız, fena hareketli, haydut, yol kesen*” şeklinde tarif edilmektedir.² İslam hukukçuları, eşkiyalığın tanımını “*genelde silahla yahut başka bir şekilde zor kullanarak yol kesip veya baskın yapıp mala ve cana tecavüz, kamu düzenini ve asayîşi ihlal olarak anlaşılır*” şeklinde yapmışlardır.³

Eşkîyalık, tarihin ilk devirlerinden itibaren insanlığın birlikte yaşamak zorunda kaldığı toplumsal olgulardan biridir. Daha çok devletin toplumsal ve ekonomik çöküşün beraberinde getirdiği nesnel olaylar olarak ifade edilmektedir. Osmanlı döneminde eşkiyalık faaliyetlerine tüm Anadolu coğrafyasında olduğu gibi Gümüşhane Sancağı’nın kazaları olan Kelkit ve Şiran çevresinde de rastlanmaktadır.

Kelkit ve çevresi 1514 tarihindeki Çaldıran Savaşı sonrasında Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. Kelkit, bu tarihten sonra 1535 tarihinde oluşturulan Erzurum Beylerbeyliği’ne bağlanmış ve idari taksimattaki bazı değişikliklere rağmen 19. yüzyılın başlarına kadar Erzurum’a bağlılığını devam ettirmiştir.⁴ Şiran ve çevresi ise 1479 yılında Osmanlı hâkimiyeti altına girmiş ve ilk olarak Sivas merkez olmak üzere 1413 yılında kurulan Rum Eyaletinin sancaklarından biri olan Karahisar-ı Şarki’ye bağlanmıştır.⁵ 19. yüzyılın başlarına kadar da Karahisar-ı Şarki Sancağı’na bağlı kalmıştır. 19. yüzyılda Tanzimatla birlikte yaşanan askeri, mali, ticari ve ulaşım ağlarındaki değişimler ülkedeki idari bölünmeyi etkilemiştir.⁶ İdari alandaki bu değişimden Kelkit ve Şiran kazaları da etkilenmiştir. Özellikle yüzyılın ikinci yarısından itibaren zaman zaman Erzurum Vilayeti’nin sancakları arasında yer alan

¹ Semseddin Sami, *Kâmûs-ı Türki*, Dersaadet 1318, s.118, 781.

² Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara 2006, s. 284.

³ Ali Bardakoğlu, “Eşkîya”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C: XI, İstanbul 1995, s. 463.

⁴ Tuncer Baykara, *Anadolu’nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I-Anadolu’nun İdari Taksimattı*, Ankara 2000, s. 106.

⁵ Bilgehan Pamuk, “XVII. Asırda Gümüşhane (Canca) Maden Mukataasına Dair Bazı Bilgiler”, *Karadeniz Tarihi Sempozyumu*, C: I, Trabzon 2005, s. 234.

⁶ İlber Ortaylı, “Tanzimat Devri ve Sonrası İdari Teşkilat”, *Osmanlı Devleti Tarihi*, C: I, İstanbul 1999, s. 307.

Erzincan ve Bayburt sancaklarına bağlanmış, zaman zaman da Trabzon Vilayeti'nin bir sancağı olan Gümüşhane'ye bağlanmıştır. Bu durum ise her iki vilayet arasında uzun süren tartışmaları beraberinde getirmiştir.⁷ Bu kazalardan Şiran Kazası, 1860-1864 yılları arasında Gümüşhane'ye, 1864-1868 yılları arasında Erzincan Sancağına bağlanmıştır. Kelkit Kazası ise 1865-1868 yılları arasında Erzincan'a bağlı kalmıştır. 1868 senesinde her iki kaza da Gümüşhane Sancağına bağlanmış ve 1877-1878 Osmanlı- Rus Savaşı sonrasında kadar bu bağlılıkları devam etmiştir. 1879 senesinde her iki kazanın yeni oluşturulan Bayburt Sancağına bağlanmasına karar verilmiş ve bu bağlılık 1888 tarihine kadar devam etmiştir. Bu tarihten itibaren Kelkit ve Şiran kazaları tekrar Gümüşhane Sancağı'na bağlanmıştır.⁸

Bölgede meydana gelen eşkıyalık faaliyetlerinin en önemli sebeplerinden biri yukarıda belirtilen idari taksimattaki gelgitler ve boşluklardır.⁹ Hükümetlerin uygulamalarındaki yanlışlıklar ve bölgenin fiziki özelliklerinde diğer önemli nedenler arasında yer almaktadır.¹⁰ Değişik nedenlerle yurtlarını terk edenlerin 1856 tarihinden itibaren ülke sınırları dışına çıkamaması sonucu kanun kaçağı konumuna düşmeleri ve bu gibi insanların bir araya gelerek çeteler oluşturmaları da bölgede eşkıyalık olaylarının artmasına neden olan diğer bir etkidir.¹¹ Bölgede meydana gelen eşkıyalık olaylarına bakıldığında ise bu olayların hane ve köy baskınları, gasp, hırsızlık, yol kesme, posta soygunları, kaçakçılık, adam öldürme ve yaralama gibi faaliyetlerle kendini gösterdiği anlaşılmaktadır. Bölgedeki eşkıyalık faaliyetleri ülkenin içinde bulunduğu siyasi, idari, ekonomik ve sosyal sıkıntıların da etkisiyle zaman zaman artarak zaman zaman da azalarak 20. yüzyılın başlarına kadar devam etmiştir.

Osmanlı dönemindeki eşkıyalık olaylarına dair doğrudan ya da dolaylı olarak çalışmaları bulunan değerli tarihçiler vardır. Halil İncalcık, Mustafa Akdağ, Suraiya Faroqi, Karen Barkey ve Oktay Özel bu konuda akla gelen ilk isimlerdir. Örneğin, Halil İncalcık'ın *Osmanlı'da Devlet, Hukuk ve Adalet*, Mustafa Akdağ'ın *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası "Celali İsyanları"*, Suraiya Faroqi'nin *Osmanlıda Kentler ve Kentliler*, Karen Barkey'in *Eşkıyalar ve Devlet, Osmanlı Tarzı Devlet Merkezileşmesi*, Oktay Özel'in *Türkiye 1643: Goşa'nın Gözleri* adlı eserleri bir çırpıda sayılabilecek eserler arasın-

⁷ Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Kemal Saylan, *Gümüşhane-İdari, Sosyal ve Ekonomik Tarih*, Gümüşhane 2014, s. 42-46.

⁸ Saylan, *a.g.e.*, s. 42.

⁹ Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Saylan, *a.g.e.*, s. 42-46.

¹⁰ Mehmet Yavuz Erler, "Trabzon Vilayeti'nde Kanun Kaçakları (1856-1869)", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, C: XIX, S: 30, 1996, s. 77.

¹¹ Erler, *a.g.m.*, s. 79.

dadır.¹² Kuşkusuz bu tarihçilerin konuyla bağlantılı olan daha çok sayıda çalışması bulunmaktadır. Bunlar haricindeki değerli tarihçilerin de aynı şekilde konuyla ilgili epeyce çalışması söz konusudur. Ancak çalışmamızın esas konusu bu olmadığı için sadece kısa bir literatür bilgisi paylaşmakla ve eşkıyalık konusunu merkeze alarak yapılan bazı eserlerin içerikleri hakkında bilgi vermekle yetineceğiz.

Bu yayınlar arasında ilk akla gelenlerden biri hiç şüphesiz ki Mustafa Akdağ'ın *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası "Celali İsyancıları"* adlı eseridir. Akdağ, bu eserinde Osmanlı tarihinde "Celali İsyancıları" olarak geçen olayların 1500-1603 tarihleri arasındaki dönemini incelemiştir.¹³ Oktay Özel'in *Türkiye 1643: Goşa'nın Gözleri* adlı eseri ise 17. yüzyıldaki Celali isyanlarını tarih okuyucularının alışık olmadığı farklı bir anlatımla ele almıştır. Bir diğer eser Karen Barkey'in *Eşkıyalar ve Devlet, Osmanlı Tarzı Devlet Merkezileşmesi* adlı kitabıdır. Karen Barkey, bu kitabıyla eşkıyalıkla devlet ilişkilerini konu edinen çalışmalara önemli bir bakış açısı kazandırmıştır. Barkey, eserinde Osmanlı Devletindeki eşkıyalığı siyasetin bir parçası olarak değerlendirmekte, eşkıyalığın iktidardaki çekişmelerin bir sonucu olarak ortaya çıktığını iddia etmektedir.¹⁴ Konuyla ilgili diğer eser editörlüğünü Osman Köse'nin yaptığı *Osmanlı'dan Günümüze Eşkıyalık ve Terör* adlı kitaptır. Bu kitapta, eşkıyalık kavramı ve niteliği başta olmak üzere Osmanlı coğrafyasında yaşanan eşkıyalık olaylarıyla ilgili değerli akademisyenler tarafından ortaya konan çok sayıda makale yer almaktadır.¹⁵ İçeriği hakkına bilgi vereceğimiz son eser ise Yüzbaşı Ömer Fevzi Bey'in *Muhafaza-i Asayişe Me'mur Zabitanın Evazife: Usul-i Takib-i Eşkıya ve Çete Muharebeleri* adlı kitabıdır. Bu kitap, *Osmanlı Gayrinizamî Harb Doktrini* adıyla Latin harflerine çevrilerek yayınlanmıştır. Kitapta, Osmanlı zabatlarının eşkıyalarla mücadelede nasıl bir yöntem izlediği anlatılmaktadır.¹⁶

Bu kitaplar haricinde eşkıyalık olaylarıyla ilgili çok sayıda makale ve tez çalışması söz konusudur. Makalelerden bazıları şunlardır: Mücteba İlgürel, "Osmanlılar'da Eşkıyalık Hareketleri", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. XI,

¹² Halil İnalçık, *Osmanlı'da Devlet, Hukuk, Adâlet*, İstanbul 2016; Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası "Celali İsyancıları"*, İstanbul 2013; Suraiya Faroqhi, "Hac Yolunda Soygunculuk ve Osmanlı. İmparatorluğu'nda Siyasal Sadakat (1560-1680)" *Osmanlı Dünyasında Üretmek, Pazarlamak, Yaşamak*, Çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul 2008, s. 267-283; Suraiya Faroqhi, *Coping with the State, Political Conflict and Crime in the Ottoman Empire, 1550-1720*, İstanbul, 1995, Suraiya Faroqhi, *Osmanlıda Kentler ve Kentliler*, İstanbul 2014; Karen Barkey, *Eşkıyalar ve Devlet, Osmanlı Tarzı Devlet Merkezileşmesi*, Çev. Zeynep Altok, İstanbul 1999; Oktay Özel, *Türkiye 1643: Goşa'nın Gözleri*, İstanbul 2013.

¹³ Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası "Celali İsyancıları"*, İstanbul 2013.

¹⁴ Karen Barkey, *Eşkıyalar ve Devlet, Osmanlı Tarzı Devlet Merkezileşmesi*, Çev. Zeynep Altok, İstanbul 1999.

¹⁵ Osman Köse, *Osmanlı'dan Günümüze Eşkıyalık ve Terör*, Samsun 2009.

¹⁶ Ömer Fevzi Bey, *Osmanlı Gayrinizamî Harb Doktrini*, İstanbul 2016.

İstanbul 1995, s. 467-468; Esra Yakut, “Osmanlı Hukukunda Bir Suç Olarak Eşkîyalık ve Cezalandırılması”, *Kebikeç*, S. 33, 2012, s. 21-34; Efkân Uzun, “Osmanlı Ülkesinde Görülen İsyan ve Eşkîyalık Olayları Karşısında Alınan Bazı Tedbirler Hakkında Bir Değerlendirme”, *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi (TÜBAR)*, S. 25, 2009, s. 185-214; Tülün Değirmenci, “Sözleri Dinlensin, Tasviri İzlensin: Tulû‘î’nin Paşanâme’si ve 17. Yüzyıldan Eşkîya Hikâyeleri”, *Kebikeç*, S. 33, 2012, s. 127-148; Kudret Emiroğlu, “Çok Hayr ü şer İşledik Eşkîyalığa Giriş”, *Kebikeç*, S. 33, 2012, s. 7-20; Konuyla ilgili yapılan bazı yüksek lisans ve doktora tezleri ise şunlardır: Özcan Tatar, *XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Çukurova’da Aşiretlerin Eşkîyalık Olayları ve Aşiret İskânı (1691-1750)*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elazığ 2005; Ahmet Cangür, *Batı Anadolu’da Efelik ve Eşkîyalık Türküleri ve Hikâyelerinin Edebi Yönden İncelenmesi*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir 2013; Mihriban Artan, *Mühimme Defterlerine Göre Osmanlı Devletinde Eşkîyalık Hareketleri (1626-1631)*, Mardin Artuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mardin 2016; Selda Öztürk, *Mühimme Defterleri’nde Bolu Sancağı ve Bolu’da Eşkîyalık (H961-993, M1553-1585)*, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bolu 2010; Betül Badıgınli Okan, *İslam Ceza Hukukunda Hirabe (Eşkîyalık) Sucunun Mahiyeti ve Hukuki Sonuçları*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2010; Muhsin Soyudoğan, *Tribal Banditry in Ottoman Ayntab (1690-1730)*, *The Institute of Economics and Social Sciences of Bilkent University*, Ankara 2005. Ancak görüldüğü gibi bunların büyük bir bölümü bölgesel eşkıyalık olaylarından bahseden yayınlardır.

Karadeniz bölgesindeki eşkıyalık olaylarıyla ilgili ulaşabildiğimiz tek eser Yaşar Küçük tarafından yazılan *Doğu Karadeniz Bölgesi Eşkîya ve Kabadayıları-Türküler, Destanlar* adlı kitaptır. Bu kitapta Rize, Trabzon, Giresun ve Ordu yöresinde eşkıyalık olaylarıyla nam salmış ünlü eşkıyalar hakkında bilgiler verilmektedir.¹⁷ Bölgedeki eşkıyalık olaylarıyla ilgili yayınlanan makale ve bildiri sayısı ise bir hayli fazladır. Bunlardan bazıları Melek Öksüz’ün “XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Trabzon’da Âyân, Eşkîya ve Göç Sorunları”,¹⁸ Emine Erdoğan’ın, “XVI. Yüzyılda Canik (Samsun) Sancağında Eşkîyalık Faaliyetleri”,¹⁹ Hamdi Özdiş’in “Efsaneler, Gerçekler ve Yerel

¹⁷ Yaşar Küçük, *Doğu Karadeniz Bölgesi Eşkîya ve Kabadayıları-Türküler, Destanlar*, Trabzon 2006.

¹⁸ Melek Öksüz, “XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Trabzon’da Âyân, Eşkîya ve Göç Sorunları”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C: V, S: 1, s. 169-186.

¹⁹ Emine Erdoğan, “XVI. Yüzyılda Canik (Samsun) Sancağı’nda Eşkîyalık Faaliyetleri”, *Geçmişten Geleceğe Samsun (4-6 Mayıs 2006)*, Ed. Cevdet Yılmaz, Samsun 2006, s.55-63.

Siyaset Pratiği: “Eşkîya Micanoğlu Hüseyin”²⁰ adlı çalışmalarıdır. Bu çalışmalarda Samsun, Giresun ve Trabzon vilayetlerinde ve çevresinde meydana gelen eşkıyalık olaylarından bahsedilmektedir.

Literatür taramasında Kelkit ve Şiran çevresindeki eşkıyalık olaylarını merkeze alarak yapılmış herhangi bir çalışmaya rastlanmadık. Bununla birlikte bölge hakkında yapılmış yayınlarda konuyla ilgili dağınık ve kısmi bilgilere yer verildiğini mühahede ettik. Örneğin Kemal Saylan’ın *Gümüşhane-İdari, Sosyal ve Ekonomik Tarih* adlı eserinde Gümüşhane Sancağı genelinde yaşanan eşkıyalık faaliyetleriyle ilgili ayırdığı bölümde sancağının genelindeki eşkıyalık faaliyetleri hakkında bilgi verilirken bölgede yaşanan birkaç eşkıyalık olayına kısmen değinilmiştir. Yine Kemal Saylan-Faruk Algül tarafından hazırlanan *Osmanlı Arşiv Vesikalarında Şiran Kazası* adlı eserde bölgedeki eşkıyalık faaliyetleriyle ilgili birkaç belge yayınlanmıştır. Ayrıca Faruk Algül tarafından hazırlanan *Osmanlı Arşiv Vesikalarında Kelkit Kazası* adlı eserde Kelkit’teki eşkıyalık faaliyetlerine dair birkaç belge sunulmuştur. Bunlar haricinde Karadeniz bölgesinin geneli hakkında yapılan bazı yayınlarda da bölgedeki eşkıyalık faaliyetlerine dair bilgi kırıntıları bulunduğu görülmektedir. Bunlardan biri; Mehmet Yavuz Erler’in 1997 yılında *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*’nde yayınlanan “Trabzon Vilayeti’nde Kanun Kaçakları (1856-1869)” adlı makalesidir. Bu makalede, bölgede faaliyet gösteren Deli Beşe Mehmed adlı eşkıyanın gerçekleştirdiği bir eşkıyalık olayından ve yakala-narak hapsedilmesi hadisesinden yüzeysel bir şekilde bahsedilmektedir.²¹ Diğeri; Eyyub Şimşek’in 2017 senesinde *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*’nde yayınlanan “On Dokuzuncu Yüzyılın İkinci Yarısında Karadeniz Bölgesinden Rusya’ya Yapılan Göçler Üzerine Bazı Gözlemler” adlı makalesidir. Şimşek bu makalede 1864 senesinde Şiran’da dört köy ahalisinin bölgedeki eşkıyalık faaliyetleri nedeniyle köylerini boşaltarak Rusya’ya göç ettiklerini ifade etmektedir.²²

Bu çalışmanın temelini Başbakanlık Osmanlı Arşivi’ndeki farklı tasniflerde yer alan Kelkit ve Şiran çevresindeki eşkıyalık faaliyetleriyle ilgili yazışmalar oluşturmaktadır. Bölgedeki eşkıyalık olaylarıyla ilgili ulaşılabildiğimiz ilk belge 1760 tarihini taşımaktadır. Son belge ise 1916 tarihlidir. Bu nedenle çalışmanın zaman aralığı 1760-1916 olarak belirlenmiştir. Çalışmada, belirtilen zaman dilimi içerisinde Kelkit ve Şiran çevresinde meydana gelen eşkıyalık olaylarının seyri ve devletin bu olayları engellemek için aldığı tedbirler üzerinde durulacaktır.

²⁰ Hamdi Özdiş, “Efsaneler, Gerçekler ve Yerel Siyaset Pratiği: Eşkîya Micanoğlu Hüseyin” *Kebikeç*, S: 34, 2012, s. 21-43.

²¹ Erler, *a.g.m.*, s. 86.

²² Eyyub Şimşek, “On Dokuzuncu Yüzyılın İkinci Yarısında Karadeniz Bölgesinden Rusya’ya Yapılan Göçler Üzerine Bazı Gözlemler”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi (TAD)*, C: 36, S: 62, 2017, s. 247-271.

Kelkit ve Şiran Çevresinde Meydana Gelen Eşkıyalık Faaliyetleri

Kelkit ve Şiran çevresinde meydana gelen eşkıyalık olaylarıyla ilgili Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde tespit edebildiğimiz belgeler kronolojik olarak şöyledir: 18. yüzyılın ikinci yarısında ve 19. yüzyılın ilk yarısında bölgedeki eşkıyalık olaylarıyla ilgili birer tane belge bulunmaktadır. Bunlar; 1760'larda bölgede faaliyet gösteren Gülfetoğlu Deli Süleyman ve 1816 tarihinde Düş Beg(?) diye tanınan Dersimli ve Şeyh Hasanlı Kürtlerinin gerçekleştirdikleri olayla ilgili belgelerdir. 19. yüzyılın ikinci yarısındaki eşkıyalık olayları ile ilgili 3 farklı belge grubuna rastlanmaktadır. Bunlar; 1860'lı yıllarda bölgede nam salan Şahinoğlu Deli Beşe Mehmed olayı ve 1883 tarihinde yaşanan Giriftzâde İbrahim Bey olayı ve 1849 ile 1899 senelerinde gerçekleşen Şadilli Aşireti olaylarıyla ilgilidir. 20. yüzyılda konuyla ilgili iki belge söz konusudur. Bunlardan biri 1903 senesinde Kelkit'in Zangar(?) Köyü'ne saldıran Eşkıya Yako ve arkadaşlarının faaliyetlerini anlatmaktadır. İkincisi; 1916 tarihinde Şiran'ın Ara Köyü'nden Arifoğlu Asım ve arkadaşı Emrullah'ın faaliyetlerine değinmektedir. Bu belgeler haricinde Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Ermeni ve Rumların bölgedeki faaliyetleriyle ilgili bazı kayıtlar da bulunmaktadır.

Bölgedeki eşkıyalık olaylarının gelişim süreçleri ve nitelikleri hakkında bilgi vermekte yarar vardır. Belirtilen tarih aralığında Kelkit ve Şiran çevresinde meydana gelen eşkıyalık olayları şunlardır:

- Gülfetoğlu Deli Süleyman Olayı

Bölgede meydana gelen eşkıyalık olaylarının ilki, Şiran ve çevresinde nam salan ünlü eşkıya Gülfetoğlu Deli Süleyman olayıdır. 1760 tarihinde Gülfetoğlu Deli Süleyman ve kardeşi Mehmed, Gümüşhane'nin köylerinden topladıkları 20 kişilik adamlarıyla birlikte Şiran Kazasından Gümüşhane'ye gidenleri, menzil sürücülerini alıkoymuşlardır. Ayrıca bölgedeki üç binaya zarar vererek bazı köylüleri öldürmüşlerdir. Yine "*Şiran köylerini yağmalarım*" diye haberler göndererek fakir halk üzerinde korku uyandırmışlardır. Bunun üzerine Şiran halkı Erzurum Valisi İbrahim Paşa, Erzincan'a geldiğinde valinin huzuruna çıkarak bu durumu arz etmişler, İbrahim Paşa da Gülfetoğlu ve avanesinin yakalanması için emir vermiştir. Bu emirle birlikte Gülfetoğlu'nun üzerine asker gönderilmiş ancak Gülfetoğlu Süleyman kaçmayı başarmıştır. Ancak üç eşkıya yakalanarak gerekli cezaya çarptırılmıştır.²³

Gülfetoğlu Süleyman'ın kaçmayı başarması ve bölgedeki eşkıyalık faaliyetlerine devam etmesi üzerine Sadaret için peşini bırakmamıştır. Trabzon Vilayeti'ne Gülfetoğlu'nun biran önce yakalanması için gerekli işlemlerin yapılması talimatını vermiştir. Eylül 1762 tarihinde Trabzon Valisi Abdurrahman Paşaya gönderilen hükümdeki şu ifadeleriyle Gülfetoğlu Deli Süleyman

²³ BOA, C. DH, No: 123/6149.

ile kardeşinin bir an önce yakalanarak gerekli cezalara çarptırılmaları istenmiştir.²⁴

“Gülfet oğlu eşkıya-yı kadîmeden olup hakkında mirâren evâmir-i şerîfim sâdir olmuş iken ve vülâtın müsâmahalarından nâşî te’dîb ve izâlesi te’hîre kalmaktan nâşî yine kendi hâlinde durmayıp müfsid ve meferr-i bâd olduğu beyânlardan müstağni olmakla müşârün-ileyhin istid’â üzere her ne mahalde bulunur ise ahz ve tertîb-i cezâsı ile şerr ü mekrinden i’bâdullah tâhlîs olunmak fermânı olmağın mahsûsen işbu emr-i şerîfim ısdâr ve [boşluk] ile irsâl olunmuştur şakî-i mezbûre kat’a ruhsat ve amân verilmeyip müfsid bagi ve muzırr-i bâd olduğuna binâen şerr ü fesâdından i’bâdullahının tahlîs ve te’mîni için her ne mahalde bulunur ise kat’a amân ve zemân verilmeyip alâ eyyi-hâli cezâsını tertîb ve vücûd-ı habâset-alûdunu i’dâm ile i’bâdullahın tahsîl-i emn ü rahatlarına ihtimam ve dikkat eyleyip şakî-i mezbûrun himâyeten mezarına mesâğ göstermekten ve kusûr u iğmâzdan hazer ve mübâadet olunmak bâbında”

- *Düj Beg(?) Olayı*

Kelkit ve Şiran çevresinde meydana gelen ikinci eşkıyalık olayı, 1816 tarihinde Düj Beg(?) diye tanınan Dersimli ve Şeyh Hasanlı Kürtleri’nin Şiran bölgesindeki fakir halkı katlederek mallarını yağmalaması olayıdır. Bu olay nedeniyle bölge halkından bazıları bu duruma tahammül edemeyip bölgeden göç etmek zorunda kalmıştır. Eşkıyalar ise göç edenlerin geride bıraktıkları evleri, toprakları, elde ettikleri ürünleri zorla alıp dağa çekilmişlerdir. Bunun üzerine bölge halkı durumu Erzurum Valisi İbrahim Paşa’ya bildirerek ondan yardım istemiştir.²⁵

- *Deli Beşe Mehmed Olayı*

19. yüzyılın ikinci yarısında bölgedeki eşkıyalık olaylarının arttığı görülmektedir. Bu olaylardan ilki Deli Beşe Mehmed olayıdır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nde bulunan belgelere bakıldığında Şiran Kazasına bağlı Telme Köyü’nden olan Şahinoğlu Deli Beşe Mehmed’in bölgede yaptığı eşkıyalık olaylarıyla yöre halkını ziyadesiyle rahatsız ettiği ve devleti çok uğraştırdığı anlaşılmaktadır.

Bu eşkıya, arkadaşı Salih ile birlikte yörede yaptığı zulümlerle meşhur olmuştur. Deli Beşe Mehmed uzun süreler bölgede eşkıyalık faaliyetleri yürütmüştür. Bu nedenle bölge halkını yıldırıldığından arkadaşları dahi Deli Beşe Mehmed’ten çekinmişlerdir. Yazışmalarda Deli Beşe Mehmed ve arkadaşları hakkında şu ifadelere yer verilmektedir.²⁶

²⁴ BOA, C. DH, No: 289/14421.

²⁵ BOA, HAT, No: 636/31375; BOA, HAT, No: 641/31520.

²⁶ BOA, MVL, No: 668/35.

“Beş-on senelerdir gasb u gâratdan gayr-i hâli olduğu ve şu vecihle her taraf ahâlisini yıldırılmış olduğundan ihtâr ve iş‘arat-ı vakı‘a üzerine bir kimesne gelip da‘va ve beyân-ı hâle mütecâsir olamadıkları muhakkak bulunmuş ise de sâir eşya-ı mağsûbe ele geçirilemediği misülli ber-minvâl-i muharrer ashâbı dahi havflarından da‘vaya tasaddî edememekte bulunmuş olduklarından”

Deli Beşe Mehmed, yürütülen çalışmalar neticesinde birkaç kez yakalanmıştır. Ancak tutuklandıktan sonra birkaç kez firar etmeyi başarmıştır. Yörede yaşayan halkın büyük bir bölümü onun saldırılarına maruz kalmıştır. Deli Beşe Mehmed, halk üzerinde o kadar korku salmıştır ki halk “*yine bertakrîb firar eder de meydana çıkar ise dest-i gadr u zulmüne bir kat daha giriftâr oluruz*” düşüncesiyle tereddütte kalarak onu şikâyet etmeye cesaret edememiştir.²⁷

1863 tarihli yazışmalarda eğer Deli Beşe Mehmed ve arkadaşı Salih’in bu kez de kaçmayı başarması durumunda eşkıyalık faaliyetlerinin artacağı ve bölgedeki fakir halkın daha fazla zarara uğrayacağı vurgulanmaktadır. Bu nedenle halkın daha fazla zarara uğramaması için biran önce Deli Beşe Mehmed ve arkadaşının biran önce yakalanarak derdest edilmesi istenmektedir.²⁸ Konuyla ilgili 12 Ocak 1864 tarihli Trabzon Eyalet Meclisi tarafından Sadarete yazılan yazıda, Deli Beşe Mehmed ve arkadaşlarının “*pençe-i gadr u şekâvetlerinden ol-havâli ahâlisinin tahlisiyle emniyet-i matlûbenin i‘âdesi Akka Kal‘ası veya bir mahall-i ba‘îdde mü‘ebbeden kal‘a-bend ettirilmeleri*” ifadeleriyle yakalanarak Akka veya başka bir yerde “*kal‘a bendlik*” cezasına çarptırılmalarının talep edildiği görülmektedir.²⁹

Trabzon ve Gümüşhane meclisleri tarafından hazırlanarak Meclis-i Vâlâ’ya gönderilen kararname ve mazbatalarda da Deli Beşe Mehmed ve arkadaşları hakkında önemli açıklamalara yer verilmiştir.³⁰ Örneğin 15 Şubat 1864 tarihinde Meclis-i Vâlâ’ya gönderilen mazbatada; birçok kez yakalandığı halde firar eden Deli Beşe Mehmed ve arkadaşı Salih’in tekrar yakalanarak ifadelerinin alındığı sırada (bir Cuma günü) Gümüşhane Sancağı zabıtlarından Muhtab Mehmed’in bunlara törpü ve barut verdiği, bunların demirleri keserek mahpusun duvarlarını kırdıkları, diğer tutukluları da kandırıp zabıtyelerin silahlarını zorla aldıktan sonra kaçtıkları ifade edilmektedir. Mazbatada ayrıca bunların yakalanmaları için gönderilen zaptiyelere silah çektikleri, çıkan çatışmada Salih’in ayağından yaralandığı, adam yaralama suçundan tutuklu bulunan Laz Hüseyin’in de arkasından vurulduğu belirtilmektedir. Böylece suçluların takip edilerek ele geçirildiği söylenmektedir. Ancak bu kişilerin şimdiye kadar çok sayıda insanın canını yakmış

²⁷ BOA, MVL, No: 668/35.

²⁸ BOA, MVL, No: 668/35.

²⁹ BOA, MVL, No: 668/35.

³⁰ BOA, MVL, No: 668/35.

olmaları, onlara eza ve cefa ederek mal ve eşyalarını gasp etmiş olmaları, daha önce vuku bulan firarları sırasında kendileri hakkında şikayetçi olanlara zulüm ve saldıracakları yönünde haberler göndermeleri gibi nedenlerden dolayı da hiç kimsenin bunlardan şikayetçi olamayacağını açık olduğu vurgulanmaktadır. Bununla birlikte mazbatada, Karahisar-ı Şarki süvari zabıtlarından Abdülhamid'in köy ahalisinden üç-beş kişiyi IV. Ordu merkezine götürürken Salutbeli adlı yerde Deli Beşe ve adamları tarafından at, silah ve mevcut paralarının gasp edildiği ve Deli Beşe ve adamlarının bu suçu işlediklerini kabul ettikleri, ayrıca Muhtab Mehmed'in de onların kaçmaları için barut ve törpü verdiğini itiraf ettiği belirtilmektedir. Bu itirafların ise bu kişilerin cezalandırılmaları için yeterli olacağı ifade edilmektedir.

Son olarak mazbatada, dağlara ve kırlara silahlı olarak gezen, rast geldikleri yolcuları tutup soymak alçaklığını gösteren bu kişilerin ifadeleriyle işledikleri suçların derecesine göre kürek cezalarına çarptırılması talep edilmektedir.³¹

“Kânûn-ı cezanın altmış ikinci maddesi zeylinde ve mahbusünün zor ile firârları esbâbını tahsîl için bunlara alât ve edâvat ve esliha ita eden adamın müvakkatân küreğe konulması dahi yüz on dokuzuncu maddede muharrer bulunduğu mebni bunların on dokuzuncu madde icabınca kâ'ide-i teşhîriyeleri icrâ kılındıktan sonra tarih-i tevkîflerinden i'tibâren ve mevâdd-ı mezkûre ahkâmına tevfikân merkûmân Deli Beşe Mehmed ve Salih'in on beşer ve Muhtab Mehmed'in dahî yedi sene müddetlerle vaz'-ı kürek olunmak üzere Erzurum'a gönderilmeleri ve defter mahsûsuna kayıt edilmek için tarih-i habîslerinin bu tarafa iş'ârı hakkında mahalline vüsûllerinde ol-vechle küreğe konulmaları zımında dahi Erzurum Valiliğine başka başka emirnâme-i samî tastîrî ve âdî töhmetle müttehem olarak mahbûs buldukları halde firâr eden merkûm Laz Hüseyin ile sâ'ir firârlilerin dahî kânûnun yedinci maddesi hükmünce tezyîd-i cezâları fıkrasının emirnâme-i mezkûre dercî tezekkür kılınmağın”

1864 tarihindeki olaydan sonra tutuklanan Deli Beşe Mehmed ve arkadaşları yine hapisten kaçmayı başarmışlardır. IV. Ordu, Trabzon Valisi Tahsin Bey ve Şiran Müdürü Mustafa Ağanın çalışmaları ve uzun süren takipler sonucu 1869 senesinde tekrar ele geçirilmiştir. Hemen ardından derdest edilerek yargılanmak üzere Erzincan'daki mahkemeye sevk edilmiştir.³² Yapılan yargılama sonucunda Deli Beşe Mehmed'e cinayet olaylarından dolayı 15 sene Erzurum'da kürek cezası verilmiştir.³³ Ancak Deli Beşe Mehmed, bir süre sonra yine kaçmıştır. Yanına arkadaşları Tamara Köyü'nden İsmailoğlu Kör Edhem, Birganlı Aşiretinden olup Kara Yakub Köyü'nde ikamet eden Ahmedoğlu Said ve Çat Köyü'nden olan Attar

³¹ BOA, MVL, No: 668/35; Mazbatanın tam metni için bkz. Ek.

³² Erler, *a.g.m.*, s. 86.

³³ BOA, İ. DA, No: 9/279.

Hüseyinoğlu Yusuf'u da alarak bölgedeki faaliyetlerine devam etmiştir. 1871 senesinde Deli Beşe Mehmed ve 15 kadar arkadaşı gece vakti bölgedeki bazı evleri basarak Arif Ağayı katletmişlerdir. Bu olaydan sonra Said ve Yusuf adlı kişiler de Deli Beşe Mehmed'le birkaç gün birlikte hareket etmişlerdir. Olayla ilgili Ekim 1871 tarihinde Muhâkemât-ı Cezâiyye Dairesinden kaleme alınan mazbatada Ceza Kanununun 62. maddesinin ikinci fıkrasına uygun olarak idam olunması konusunda gerekli fermanın çıkarılması ve mahalline yazılarak gönderilmesi istenmektedir. Mazbatada ayrıca Said ve Yusuf adlı kişilerin teşhir edilmeleri, yakalandıkları tarihten itibaren yedişer sene kürek cezasını çekmek üzere Erzurum'a gönderilmeleri, Edhem adlı kişinin gasp olayında eşkıyalarla birlikte olduğu anlaşılmış olduğundan yeteri kadar ceza çektiği belirtilerek salıverilmesinin yersiz olduğu, bu kişinin beraatı için yeterli delil bulunmadığı takdirde onun da diğerleri gibi gerekli cezaya çarptırılması gerektiği belirtilmektedir.³⁴

Deli Beşe Mehmed ve arkadaşlarının yakalanmalarına rağmen her defasında kaçmayı başarmaları ve uzun süre Kelkit ve Şiran çevresinde eşkıyalık faaliyetleri yürütmeleri bölgedeki köylerin boşalmasına neden olmuştur. Nitekim Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nin Meclis-i Vâlâ Evrakı fonunda yer alan 24 Temmuz 1864 tarihli bir belgede "*Gümüştane'de türeyen eşkıya yüzünden Şiran'da dört köyün ahalisinin köylerini tamamen boşaltarak Rusya'ya yerleştikleri*" ifade edilmektedir.³⁵

- *Giriftzâde İbrahim Bey Olayı*

19. yüzyılın ikinci yarısında bölgede meydana gelen ikinci eşkıyalık olayı Giriftzâde İbrahim Bey olayıdır. Mayıs 1883 tarihinde ahalden Giriftzâde İbrahim Bey ile yakınında bulunan bazı kimseler devlet malına ve halka zarar vermişlerdir. Konuyla ilgili 31 Mayıs 1883 tarihinde Şiran Kaymakam vekili tarafından bu olayı gerçekleştirenlerin Bayburt Mutasarrıflığı tarafından himâye edilmekte olduğuna dair Erzurum Vilayeti'ne bir layiha verilmiştir.³⁶ Ayrıca halk tarafından Babiâli'ye arzuhaller yazılmıştır. Konuyla ilgili yazılan arzuhallerden birinde Karaca Köyü'nün bunların isteği üzerine kaza merkezi yapıldığı ifade edilmektedir. Arzuhalde ayrıca buranın ehemmiyetli bir yer olmadığı, sandık eminliğine tayin olunan şahsın birtakım fenalıklar yaptığı, ayrıca sandık emininin bir adamı öldürmesine rağmen bu kişi hakkında gerekenin yapılmadığı belirtilmektedir. Arzuhalin sonunda da bütün bu durumlardan ötürü kaza merkezin daha münasip bir yere nakledilmesi talep edilmektedir.³⁷

³⁴ BOA, İ. DA, No: 9/279.

³⁵ BOA. MVL, No: 448/15; Ayrıca ayrıntılı bilgi için bkz. Şimşek, *a.g.m.*, s. 262.

³⁶ BOA, ŞD, No: 2910/13.

³⁷ BOA, ŞD, No: 2910/13.

- Şadilli Aşireti Olayı

19. yüzyılın ikinci yarısında bölgede yaşanan eşkıyalık olaylarından üçüncüsü, Şadilli Aşiretinin Kelkit ve Şiran çevresindeki yaptıkları eşkıyalık olaylarıdır. Belgelerden anlaşıldığı kadarıyla Şadilli Aşiretine mensup kişiler zaman zaman Kelkit ve Şiran çevresinde eşkıyalık olaylarına karışarak bölge halkını rahatsız etmişlerdir. Olaylardan ilki 1849 senesinde gerçekleşmiştir. 1849 senesinin ortalarında Şadilli Aşiretine mensup Abbas'ın oğlu Timur, Kanber, Mallı Yusuf'un oğlu Hasan ve amcaları, Kayış'ın oğlu Yusuf, Döker'in oğlu Asaf, İbiş'in oğlu Mahmud ile Murtoğulları(?) husumet besledikleri için Kelkit ve Şiran çevresindeki halkın mal ve eşyalarını yağmalamışlardır. Bölge halkının zarar görmesini engellemek için Kaza müdürü Giriftzâde Mehmed Hulusi Bey, Torul Kazası ahalisinden Musa, Ali, Molla Mehmed, Kahrıman, Osman, İbrahim ve Salih adlı kişileri iki kaza arasında bekçi olarak görevlendirmiştir. Bu duruma sinirlenen Şadilli Aşiretine mensup iki yüzden fazla kişi bekçileri ve bölge halkının üzerine saldırarak birçok kişiyi kılıçtan geçirmişlerdir. Bunun üzerine hayatını kaybedenlerin yakınları kaza meclisleri, sancak idaresi ve Trabzon valiliğine durumu açıklayan dilekçeler vererek önlemler alınması noktasında şikâyet-lerde bulunmuşlardır.³⁸

İkinci olayı ise 1899 senesinde yaşandığı anlaşılmaktadır. 1899 senesinde Şiran Kazasına bağlı Sifon Köyü ahalisinden Şeyh Hüseyin oğlu ve Sadık Abdülaziz imzasıyla Sadarete gönderilen arzuhalde, Erzurum Vilayeti'ne bağlı Refahiye Kazasının Orçul Nahiyesi ahalisinden 300 kişinin hükümetten saklanarak bölge halkının mallarına, can ve ırzlarına saldırı teşebbüsünde buldukları ifade edilmektedir.³⁹ Ancak bu olayın ayrıntıları ve alınan tedbirlerle ilgili elimizde bir belge bulunmamaktadır.

- Yako Olayı

20. yüzyılın hemen başında Kelkit ve Şiran çevresinde meydana gelen eşkıyalık olaylarından ilki Eşkîya Yako ve arkadaşlarının Zangar(?) Köyü'ne yaptığı saldırıdır. Dersim aşiretlerinden olup Erzincan'ın köyünde ikamet eden Eşkîya Yako ve arkadaşları 1903 tarihinde Kelkit Kazasına bağlı Zangar(?) Köyü'ne saldırarak köydeki ahaliden bir kısmını öldürmüş, bir kısmının da eşyalarını gasp etmiştir. Eşkîya Yako ve arkadaşlarının yakalanması için bölgeye zaptiye kuvvetleri gönderilmiştir. Ancak belgelerden bölgeye gönderilen zaptiye sayısının yeterli olmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü belgelerde Yako ve arkadaşlarının yakalanması için yeni tedbirlerin alınması gerektiği üzerinde durulmaktadır.⁴⁰

³⁸ BOA, A. MKT, No: 228/84.

³⁹ BOA, DH. MKT, No: 2281/7.

⁴⁰ BOA, DH. TMIK. M, No: 143/2.

- Arifoğlu Asım Olayı

20. yüzyılın başlarındaki ikincisi eşkıyalık olayı ise Arifoğlu Asım'ın Şiran çevresindeki faaliyetleriyle ilgilidir. 1916 tarihinde Şiran'ın Ara Köyü'nden Arif oğlu Asım, arkadaşı Emrullah ile beraber bölgedeki varlıklı kişileri soymuşlardır. Bunun üzerine yapılan tahkikat sonucunda Arifoğlu Asım ve arkadaşı Emrullah tutuklanarak III. Ordu'ya bağlı III. Mıntıka Erfâd-ı Divân-ı Harbi'sinde yargılanmıştır. Yargılama sonucunda bu kişiler Askeri Ceza Kanunu ekinde yer alan 25 Ekim 1912 tarihli kanuna uygun olarak iki buçuk sene süreyle “*kal'a bendlik*” cezasına çarptırılmışlardır. Ayrıca yargılamada gasp ettikleri paraların da bu kişilerden tahsil edilmesine karar verilmiştir.⁴¹

- Ermeni ve Rum Olayları

Bölgede Ermeni ve Rumların da zaman zaman faaliyet yürüttükleri görülmektedir. Ancak bu olaylarının niteliğinin bölgedeki diğer eşkıyalık olaylarından farklı olduğu anlaşılmaktadır. Bölgedeki Ermeni ve Rumların çıkardıkları olaylar ve yürüttükleri faaliyetler daha çok yurt dışı destekli ve ayrılıkçı hareketler olarak ortaya çıkmıştır. Bölgedeki ilk ayrılıkçı faaliyetleri Ermeniler yürütmüşlerdir. Ermenilerin Müslümanlarla eskiden beri var olan iyi münasebetlerinin 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi esnasında zedelenmeye başlamıştır. Bu savaşta Rusya tarafını tutan Ermeni çeteleri tüm Doğu Anadolu coğrafyasında olduğu gibi Kelkit ve Şiran çevresindeki Müslüman halka zulmederek bölge halkını perişan etmişlerdir.⁴² 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nden sonra başlayan Ermeni taşkınlıkları 1895 yılına gelindiğinde doruk noktasına ulaşmıştır. 1895 tarihinde Gümüşhane'de yaşanan Ermeni olaylarının yansımaları Kelkit ve Şiran çevresinde de hissedilmiştir.⁴³

Rumların bölgedeki faaliyetlerine bakıldığında ise devletin içinde bulunduğu durumdan faydalanmak isteyen bazı Rum kökenli din adamlarının Osmanlı Devleti'ni zor durumda bırakmak adına bölgede çalışmalar yürütmek şeklinde gerçekleştiği görülmektedir. Bölgedeki Rum kökenli din adamlarından bazıları bir araya gelerek bölgede meydana gelen eşkıyalık olaylarında Rum ahalinin zarar gördüğü yönünde İstanbul'a ve Trabzon Vilayeti'ne şikâyet dilekçeleri yazarak asılsız ihbarlarda bulunmuşlardır. Örneğin Rum Patrikliğinden Trabzon Vilayeti'ne gönderilen Ağustos 1913 tarihli dilekçede Gümüşhane, Kelkit, Torul ve Şiran kazalarında çoğalan eşkıya olayları dolayısıyla emniyet ve asayişin kalmadığı, ahalinin bir kazadan diğerine gidemediği ve ahalinin zor durumda kaldığı ifade edilmektedir. Ayrıca dilekçede son iki ay içerisinde meydana gelen eşkıyalık olaylarında

⁴¹ BOA, İ. DÜİT, No: 173/86.

⁴² Kemal Beydilli, “1828-29 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Doğu Anadolu'dan Rusya'ya Göçürülen Ermeniler”, *Türk Tarih Belgeleri Dergisi*, C: 13, S: 17, Ankara 1988, s. 385.

⁴³ Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Saylan, a.g.e., s. 150.

yüz elli üç bin küsur değerinde paranın gasp edildiği, eşkıyalar tarafından üç kişinin öldürüldüğü ve söz konusu suçluların yakalanamadığı belirtilmektedir. Dilekçede vurgulanan meseleler üzerine Gümüşhane Mutasarrıflığı tarafından yapılan tahkikatta Rum Patrikliğinin belirttiği gibi bir durumun olmadığı, söz konusu mesele hakkında ahalinin kendilerine müracaat etmediği ve belirtilen olayların gerçeği yansıtmadığı anlaşılmıştır.⁴⁴

Eşkıyalık Olaylarının Önlenmesi İçin Alınan Tedbirler

Osmanlı Devleti'nin yaptığı çalışmalara ve aldığı tedbirlere rağmen yine de farklı zamanlarda bölgede eşkıyalık olayları yaşanmıştır. Bu olayları gerçekleştiren bölgedeki eşkıyalara karşı devlet, zamana ve olaya göre değişen farklı tedbirler almıştır. Alınan tedbirlerde hem devletin hem de ahalinin yararı düşünülmüştür. Bölge halkıyla irtibata geçilerek problemler bizzat ilk ağızdan dinlenmiş, bir yerde meydana gelen eşkıyalık olayıyla ilgili şikâyet geldiğinde öncelikle Müslüman veya Gayrimüslim ayrımı yapılmamıştır. Ancak bu tedbirlerin ileriye dönük detaylı bir plan dâhilinde değil de duruma ve şartlara göre değişen tedbirler olduğu görülmektedir.⁴⁵ Kelkit ve Şiran çevresinde yaşanan eşkıyalık olaylarıyla ilgili alınan tedbirlerden bazıları şunlardır:

Alınan ilk tedbir doğal olarak askeri tedbirlerdir. Öncelikle eşkıyanın takibi ve asayişin temini için bölgeye müfreze ve jandarma kuvveti gönderilmiştir. IV. Ordu Müşirliği, Trabzon Vilayeti ve sancak merkezinin birlikte hareket etmeleri sağlanmıştır.⁴⁶ Bölgedeki yayla ve köylerdeki gençlere ulaşılarak geçici ve daimi asker alımları gerçekleştirilerek askeri bütçelere ek ödemeler yapılmıştır.⁴⁷ Gümüşhane merkezi ile Bayburt, Kelkit, Şiran ve Torul kazalarında mevcut olan kolluk kuvvetinin miktarı arttırılmıştır.⁴⁸ Kolluk kuvvetlerinin silah ihtiyacı karşılanarak bu kuvvetlerin güçlenmesi sağlanmıştır.⁴⁹ Örneğin Deli Beşe Mehmed adlı eşkıyanın yakalanması için alınan tedbirler şunlardır: Erzincan ve Karahisar-ı Şarki mutasarrıflarıyla etraf kazalardan zaptiye bölükleri tertip olunarak bölgeye sevk edilmiştir. IV. Ordu harekete geçirilmiştir. Gümüşhane Mutasarrıflığında bulunan zaptiye neferleriyle Şiran ve Kelkit taraflarına hareket edebilmeleri için Trabzon Vilayeti'nden resmi izinler alınmıştır. Gönderilen askerlerin bu eşkıyanın yakalanmasına kadar, hatta yakalandıktan sonra bile bir süre bölgede kalma-

⁴⁴ BOA, DH. H, No: 68/44.

⁴⁵ Hakan Asan, "Gümüşhane Sancağı'nda Meydana Gelen Asayiş Problemleri ve Çözüm Yolları (1876-1914)", *I. Uluslararası Gümüşhane Sempozyumu (16-18 Ekim 2017), Yayınlanmamış Sempozyum Bildirisi*, Gümüşhane 2017, s. 8.

⁴⁶ BOA, DH. TMIK. M, No: 3/91; BOA, DH. ŞFR, No: 46/48.

⁴⁷ BOA, DH. ŞFR, No: 347/103.

⁴⁸ BOA, A. MKT. MHM, No: 638/25; BOA, DH. SFR, No: 183/126.

⁴⁹ BOA, A. MKT. MHM, No: 663/7; BOA, Y. MTV, No: 144/50.

larına karar verilmiştir. Ordunun ihtiyaçlarının karşılanması için de Hazineye ve Maliye Nezaretine yazılar yazılmıştır.⁵⁰ Askeri tedbirlerle ilgili son olarak yol ve geçiş güzergâhları üzerinde bulunan önemli noktalarda askeri karakol ve kulübeler inşa edilmiştir.⁵¹ Örneğin 1897 tarihinde Gümüşhane'ye iki saat mesafede ve Kelkit yolu üzerinde bulunan Ermeni Manastırı civarında birçok olayın meydana gelmesi üzerine buradaki uygun bir araziye tek odadan oluşan karakol inşa edilmiştir. Bu karakol, 7569 kûsur kuruşa mal olmuş ve bu ücret sancak bütçesinden karşılanmıştır.⁵²

Eşkîyaların yakalanabilmesi için devletin aldığı tedbirlerden biri de zaman zaman bölgedeki aşiret beylerinden yardım istemek şeklinde gerçekleşmiştir. Örneğin Deli Beşe Mehmed adlı eşkıyanın bir türlü ele geçirilememesi üzerine 1869 senesinde Trabzon Valisi Tahsin Bey ve Şiran Müdürü Mustafa Ağa, bölgede bulunan 4 aşiret beyine ve maiyetlerindeki 30 nefer silahlı adamlarına 6.000 kuruş vererek onları eşkıyaların takibiyle görevlendirmiştir. Aşiret reisleri ve maiyetlerinde bulunan adamlarının bölge arazisini iyi bilmeleri sebebiyle Deli Beşe Mehmed ve arkadaşları kısa sürede ele geçirilmiştir.⁵³

Eşkîyaların yakalanması için alınan tedbirlerden bir diğeri hem görevdeki yöneticilerine hem de eşkıyaların yakalanmasında yararlılıklar gösteren kişilere madalyalar vermek şeklinde olmuştur. Bu tedbirle ilgili örnek sayısı çoktur. Örneklerden biri 1869 senesinde Deli Beşe Mehmed adlı eşkıyanın yakalanmasında hem mal hem de bedenen yapmış olduğu hizmetlerden dolayı Şiran Müdürü Mustafa Ağa'ya “*kapucubaşılık*” rütbesi verilmesidir.⁵⁴ İkincisi; 1894 senesinde Kelkit Kazasının Narcı Köyü muhtarı Tokluoğlu Şerif halka zulüm yapan Mustafa adlı eşkıyanın yakalanmasına yardımcı olmasından dolayı kendisine iftihar madalyası tevcih edilmesidir.⁵⁵ Üçüncüsü; 1903 tarihinde Dersim ve Kuzican taraflarından Kelkit Kazasına saldırıp halkın mallarını ve hayvanlarını gasp eden ve 3 kişiyi katleden Kürt eşkıyaların yakalanması konusunda yararlılık gösteren Sıpanizat-ı Ulya Köyü'nün önde gelenlerinden Solakoğlu Salim Bey ve Eyüpoğlu Molla Kadir'e iftihar madalyasının layık görülmesidir.⁵⁶

⁵⁰ BOA, A. MKT. MHM, No: 427/12.

⁵¹ Asan, *a.g.b.*, s. 9.

⁵² BOA, DH. TMİK. M, No: 17/33; BOA. İ. AS, No: 21/41; BOA. BEO, No: 984/73727; Ayrıca bkz. Asan, *a.g.b.*, s. 9.

⁵³ Erler, *a.g.m.*, s. 86.

⁵⁴ Erler, *a.g.m.*, s. 86.

⁵⁵ BOA, DH. MKT, No: 278/31, Ayrıca bkz. Faruk Algül, *Osmanlı Vesikalarında Kelkit Kazası*, Kelkit 2016, s. 86.

⁵⁶ BOA, DH. MKT, No: 627/15, Ayrıca bkz. Algül, *a.g.e.*, s. 86.

Sonuç

Kelkit ve Şiran çevresinde yaşanan eşkıyalık olaylarının tamamına bakıldığında; eşkıyalık olaylarının büyük bir bölümünün siyasi mahiyetten uzak daha çok köy baskınları, kaçakçılık, hırsızlık, yol kesme, gasp olayları şeklinde kendini gösterdiği görülmektedir. Bu olayların, bölgedeki idari teşkilatlanmadaki boşluklar, bölgenin coğrafi yapısının eşkıyalık olaylarına uygun olması, buna mukabil devletin içinde bulunduğu siyasi, askeri ve ekonomik durumların da etkisiyle bölgede yeteri kadar jandarma ve zaptiye kuvvetleri bulunduramaması gibi etkenlerden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte 19. yüzyılın başlarından itibaren devletin içinde bulunduğu durumdan istifade ederek bölgedeki eşkıyalık olaylarına siyasi bir mahiyet kazandırmaya çalışan Ermeni ve Rumların olduğunu da vurgulamak gerekir.

Devlet, askeri tedbirler başta olmak üzere bazı idari tedbirler uygulayarak bölgede meydana gelen eşkıyalık olaylarını engellemeye çalışmıştır. Ancak alınan askeri ve idari tedbirler ileriye dönük ve sorunu kökten çözmeye yönelik olmadığı, sosyal ve ekonomik tedbirlerle desteklenmediği için bölgedeki eşkıyalık olayları tamamen ortadan kalkmamıştır. Bu olaylar, devletin zor durumda bulunduğu ve otorite boşluğunun olduğu dönemlerde devletin yıkılışına kadar değişik mahiyetlere bürünerek devam etmiştir.

EK

Mazbata

486

Trabzon ve Gümüşhane meclislerinin 7 Ramazan sene 1280 ve 3 Şubat sene 1279 tarihinde Meclis-i Vâlâ'ya havâle buyurularak dâ'ire-i muhâkemâtta mutâla'a kılınan mazbatalarıyla melfûf istintâknâmeler meâllerinden müstebân olduğu üzere Şiran kazâsında Tersun-i zîr karyesi ahâlisinden ve kuttâ'-i tarîk mekûlesinden kazâ-i mezkûr havâlisinde ebnâ-yı sebile îsâl dest-i hasâr ve bi'd-defe'ât tutulduğu halde mahbesden firâr ile me'lûf olduğu etvâr-ı şekâvet-kârânesini şedîden icraya ibtidâr eden Deli Beşe Mehmed ve refikî Salih mu'ahharân ahz ve girift ile istintâkları derdest bulunduğu esnâda bir cum'a günü Gümüşhane sancâğı zabtiyelîğinden mahrec Muytâb Mehmed'in bunlara eğe ve barût itâ eylemesiyle demirlerini kırarak ve habishanenin duvarını delerek mahbesde bulunan Ashâb-ı Canca'yı dahî iğfâl idüb ve zabtiyelerin eslihasını istishâb eyleyüb cümlesi firâr eylemeleri üzerine derdest olunmaları için gönderilen zabtiye neferâtına adem-i itâ'atla teşhîr-i silâh eylemiş ve icrâ kılınan mukâbelede merkum Salih ayağından ve zaten bir cerh maddesinden dolayı mahbus bulunan Laz Hüseyin arkasından zararsızca urulmuş oldukları halde ber-takrîb ele geçirilmiş ve merkûmânın şimdiye kadar ahâliden ve yolcudan pek çok kimselerin canlarını yakmış ve ezâ ve cefâ ederek emvâl ve eşyalarını gasb eylemiş oldukları cihetle külliyyet üzere müdde'ileri olacağı bedihî ise de vuk'û bulan firârları esnada evvelce kendilerinden iddi'â-yı hukûk edenler hakkında bir takım zûlm ve te'addiye ihtisar etmelerinden dolayı havfa tabi'atla müdde'iler davâ-yı hukûk edemeyüb fakat Karahisar-ı şarkî süvâri zabtiyelerinden olub kurra neferâtından çend neferi müstashabân dördüncü ordu-yu hümâyûn merkezine götürmekte olan Abdülhamid ile Salutbeli nâm mahalde neferât-ı merkûmenin esb ve esliha ve nükûd-ı mevcûdelerini ahz ve kabz eylemiş olduklarını inde'l-istintâk ikrâr etmeleriyle nükûd ve eşya-yı mağsûbe bi'l-istirdâd sahiblerine teslim kılınmış ve merkûm Muytâb Mehmed ol-suretle bunlara barût eve eğe verdiğini itiraf eylemiş olduğuna ve dağlarda ve kırlarda müsellağ oldukları halde gezerek rast geldikleri yolcuları tutup soymak fazîhasını irtikâb eden eşhâsın hâl ve sıfat ve derece-i şekâvetlerine göre muvakkat veya mü'ebbet kürek cezasıyla mücâzât olunması kânûn-ı cezaîyenin altmış ikinci maddesi zeylinde ve mahbusünün zor ile firârları esbâbını tahsîl için bunlara alât ve edâvat ve esliha ita eden adamın müvakkatân küreğe konulması dahi yüz on dokuzuncu maddede muharrer bulunduğu mebni bunların on dokuzuncu madde icabınca kâ'ide-i teşhîriyeleri icrâ kılındıktan sonra tarih-i tevkîflerinden i'tibâren ve mevâdd-ı mezkûre ahkâmına tevfiân merkûmân Deli Beşe Mehmed ve Salih'in on beşer ve Muytâb Mehmed'in dahî yedi sene müddetlerle vaz'-ı kürek olunmak üzere Erzurum'a gönderilmeleri ve defter mahsûsuna kayıt edilmek için tarih-i hapîslerinin bu tarafa iş'ârı hakkında mahalline vusûllerinde ol-vechle küreğe konulmaları zımnında dâhi Erzurum Valiliğine başka başka emirnâme-i samî tastîr ve âdî töhmetle müttehim olarak mahbûs buldukları halde firâr eden merkûm Laz Hüseyin ile sâ'ir firârîlerin dahî kânûnun yedinci maddesi hükümünce tezyîd-i cezâları fıkrasının emirnâme-i mezkûre dercî tezekkür kılınmağın ol-bâbda.

KAYNAKLAR

1. Arşiv Belgeleri

BOA, A. MKT, (Sadaret Mektubî Kalemi Evrakı), No: 228/84.

BOA, A. MKT. MHM, (Sadaret Mektubî, Mühimme Evrakı, No: 427/12; No: 638/25; No: 663/7.

BOA, BEO (Bâb-ı Âli Evrak Odası), No: 984/73727.

BOA, C. DH, (Cevdet Dâhiliye), No: 123/6149; 289/14421.

BOA, DH. H, (Dâhiliye Nezâreti, Hukuk), No: 68/44.

BOA, DH. MKT, (Dâhiliye Nezâreti Mektubî Kalemi), No: 2281/7; No: 278/31; No: 627/15.

BOA, DH. ŞFR, (Dâhiliye Nezâreti Şifre Evrakı), No: 183/126; No: 347/103; No: 46/48.

BOA, DH. TMIK. M, (Dâhiliye Nezâreti Tesri-i Muamelât ve Islahat Komisyonu), No: 3/91; No: 143/2; No: 17/33

BOA, HAT, (Hatt-ı Hümayun), No: 636/31375; No: 641/31520.

BOA, İ. AS (İrade, Askerî), No: 21/41.

BOA, İ. DA, (İrade Divan-ı Ahkâm-ı Adliye), No: 9/279.

BOA, İ. DUİT, (İrade Dosya Usulü), No: 173/86.

BOA, MVL, (Meclis-i Vâlâ Evrakı), No: 668/35; No: 448/15.

BOA, ŞD, (Şura-yı Devlet Evrakı), No: 2910/13.

BOA, Y. MTV, (Yıldız Mütenevî Maruzat Evrakı), No: 144/50.

2. Kitap ve Makaleler

AKDAĞ, Mustafa, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası "Celali İsyancıları"*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2013.

ALGÜL, Faruk, *Osmanlı Vesikalarında Kelkit Kazası*, Kelkit Belediyesi Yayınları, Kelkit 2016.

ARTAN, Mihriban, *Mühimme defterlerine Göre Osmanlı Devletinde Eşkîyahk Hareketleri (1626-1631)*, Mardin Artuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mardin 2016.

ASAN, Hakan, "Gümüşhane Sancağı'nda Meydana Gelen Asayiş Problemleri ve Çözüm Yolları (1876-1914)", *I. Uluslararası Gümüşhane Sempozyumu (16-18 Ekim 2017)*, *Yayınlanmamış Sempozyum Bildirisi*, Gümüşhane 2017, s. 1-12.

BARDAKOĞLU, Ali, "Eşkîya", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C: XI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1995, s. 463-466.

BARKEY, Karen, *Eşkîyalar ve Devlet, Osmanlı Tarzı Devlet Merkezileşmesi*, Çev. Zeynep Altok, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999.

BAYKARA, Tuncer, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I-Anadolu'nun İdari Taksimatı*, Ankara 2000.

BEYDİLLİ, Kemal, "1828-29 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Doğu Anadolu'dan Rusya'ya Göçürülen Ermeniler", *Türk Tarih Belgeleri Dergisi*, C: 13, Sayı: 17, Ankara 1988.

CANGÜR, Ahmet, *Batı Anadolu'da Efelik ve Eşkîyalık Türküleri ve Hikâyelerinin Edebi Yönden İncelenmesi*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir 2013.

DEĞİRMENCİ, Tülün, “Sözleri Dinlensin, Tasviri İzlensin: Tulû‘î’nin Paşanâme’si ve 17. Yüzyıldan Eşkîya Hikâyeleri”, *Kebikeç*, S: 33, 2012, s. 127-148.

DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara 2006.

EMİROĞLU, Kudret, “Çok Hayr ü Şer İşledik Eşkîyalığa Giriş”, *Kebikeç*, S: 33, 2012, s. 7-20.

ERDOĞAN, Emine, “XVI. Yüzyılda Canik (Samsun) Sancağı’nda Eşkîyalık Faaliyetleri”, *Geçmişten Geleceğe Samsun (4-6 Mayıs 2006)*, Ed. Doç. Dr. Cevdet Yılmaz, Samsun 2006, s. 55-63.

ERLER, Mehmet Yavuz, “Trabzon Vilâyeti’nde Kanûn Kaçakları (1856-1869)”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, C: XIX, S: 30, 1996, s. 69-98.

FAROQHİ, Suraiya, “Hac Yolunda Soygunculuk ve Osmanlı İmparatorluğu’nda Siyasal Sadakat (1560-1680)” *Osmanlı Dünyasında Üretmek, Pazarlamak, Yaşamak*, Çev. Gül Çağalı Güven, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2008, s. 267-283.

FAROQHİ, Suraiya, *Coping with the State, Political Conflict and Crime in the Ottoman Empire, 1550-1720*, The Isis Press, İstanbul 1995.

FAROQİ, Suraiya, *Osmanlıda Kentler ve Kentliler*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2014.

İLGÜREL, Mücteba, “Osmanlılar’da Eşkîyalık Hareketleri”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C: XI, İstanbul 1995, s. 467-468.

İNALCIK, Halil, *Osmanlı’da Devlet, Hukuk, Adâlet*, Kronik Yayınları, İstanbul 2016.

KÖSE, Osman, *Osmanlı’dan Günümüze Eşkîyalık ve Terör*, İlkadım Belediyesi Kültür Müdürlüğü Yayınları, Samsun 2009.

KÜÇÜK, Yaşar, *Doğu Karadeniz Bölgesi Eşkîya ve Kabadayıları-Türküler, Destanlar*, Serander Yayınları, Trabzon 2006.

OKAN, Betül Badiğınli, *İslam Ceza Hukukunda Hırabe (Eşkîyalık) Sucunun Mahiyeti ve Hukuki Sonuçları*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2010.

ORTAYLI, İlber, “Tanzimat Devri ve Sonrası İdari Teşkilat”, *Osmanlı Devleti Tarihi*, C: I, İstanbul 1999.

ÖKSÜZ, Melek, “XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Trabzon’da Âyân, Eşkîya ve Göç Sorunları”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C: V, S: 1, s. 169-186.

ÖMER FEVZİ BEY, *Osmanlı Gayrinizami Harb Doktrinini*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2016.

ÖZDİŞ, Hamdi, “Efsaneler, Gerçekler ve Yerel Siyaset Pratiği: “Eşkîya Micanoglu Hüseyin” *Kebikeç*, S: 34, 2012, s. 21-43.

ÖZEL, Oktay, *Türkiye 1643: Goşa'nın Gözleri*, İletişim Yayınları, İstanbul 2013.

ÖZTÜRK, Selda, *Mühimme Defterleri'nde Bolu Sancağı ve Bolu'da Eşkîyalık* (H961-993, M1553-1585), Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bolu 2010.

PAMUK, Bilgehan, "XVII. Asırda Gümüşhane (Canca) Maden Mukataasına Dair Bazı Bilgiler", *Karadeniz Tarihi Sempozyumu*, C: I, Trabzon Üniversitesi Yayınları, Trabzon 2005.

SAYLAN, Kemal, *Gümüşhane-İdari, Sosyal ve Ekonomik Tarih*, Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, Gümüşhane 2014.

SAYLAN, Kemal-ALGÜL, Faruk, *Osmanlı Arşiv Vesikalarında Şiran Kazası*, Şiran Belediyesi Yayınları, İstanbul 2017.

SEMSEDDİN SAMİ, *Kâmûs-ı Türkî*, Dersaadet 1318.

SOYUDOĞAN, Muhsin, *Tribal Banditry in Ottoman Ayntab (1690-1730)*, *The Institute of Economics and Social Sciences of Bilkent University*, Ankara 2005.

ŞİMŞEK, Eyyub, "On Dokuzuncu Yüzyılın İkinci Yarısında Karadeniz Bölgesinden Rusya'ya Yapılan Göçler Üzerine Bazı Gözlemler", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi (TAD)*, C: 36, S: 62, 2017, s. 247-271.

TATAR, Özcan, *XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Çukurova'da Aşiretlerin Eşkîyalık Olayları ve Aşiret İskânı (1691-1750)*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elazığ 2005.

UZUN, Efan, "Osmanlı Ülkesinde Görülen İsyân Ve Eşkîyalık Olayları Karşısında Alınan Bazı Tedbirler Hakkında Bir Değerlendirme", *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi (TÜBAR)*, S: 25, 2009, s. 185-214.

YAKUT, Esra, "Osmanlı Hukukunda Bir Suç Olarak Eşkîyalık ve Cezalandırılması", *Kebikeç*, S: 33, 2012, s. 21-34.

